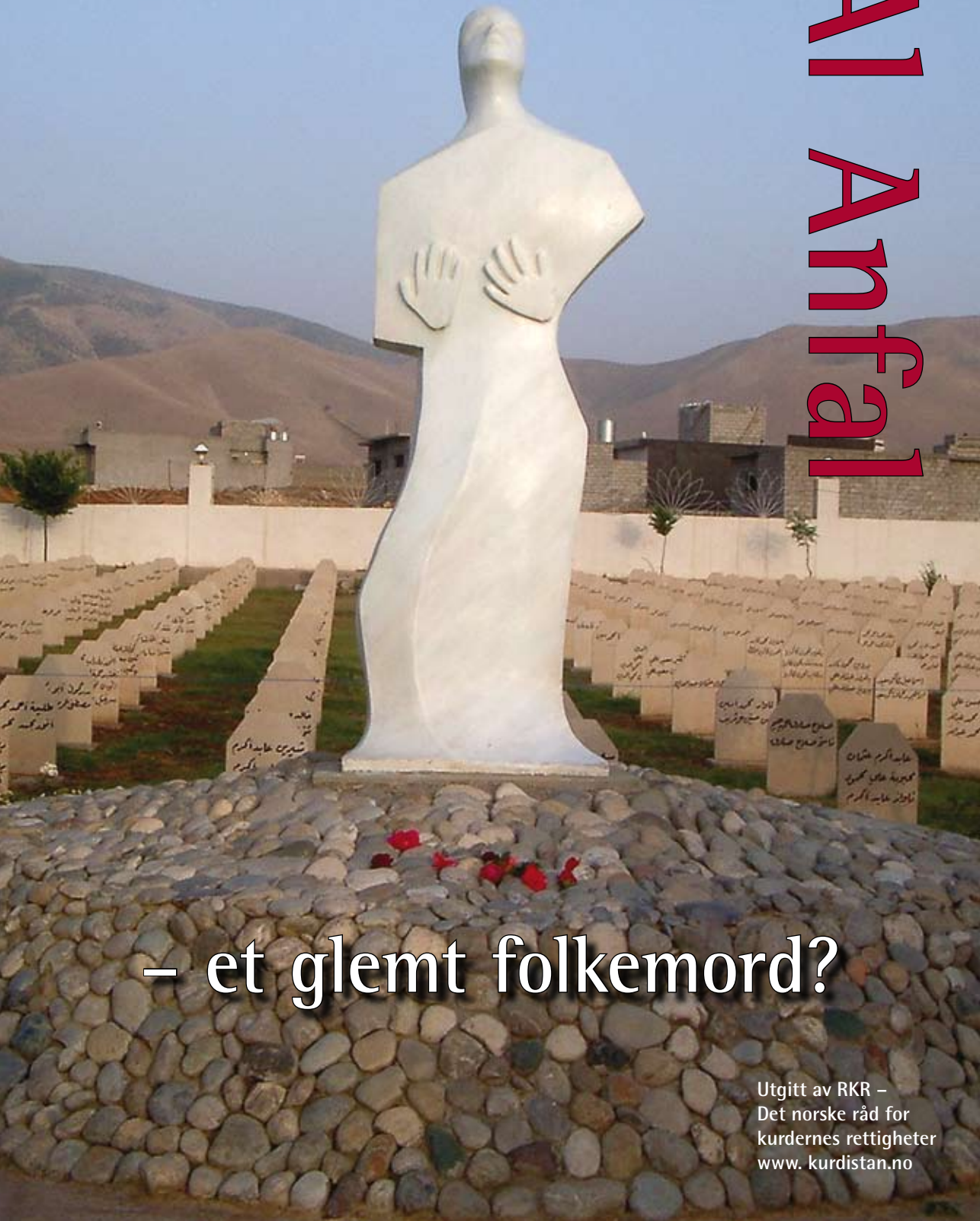

TEMA KURDISTAN:

AI Anfal

- et glemt folkemord?

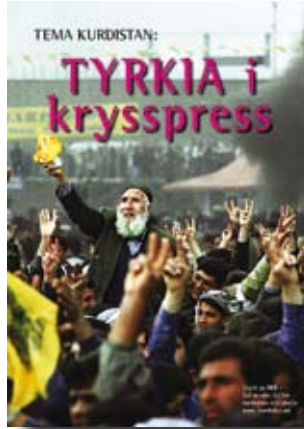
Utgitt av RKR –
Det norske råd for
kurdernes rettigheter
www.kurdistan.no

TEMA KURDISTAN:

KVINNER

Kjønn er en viktig organiserende faktor i Midtøsten. Temanummeret setter fokus på de spesielle menneskerettslige utfordringer kurdiske kvinner står overfor. (Utgitt 2005)

TYRKIA I KRYSSPRESS

Temanummeret inneholder bakgrunnsinformasjon om et Tyrkia som befinner seg i spenning mellom EUs påvirkning utenfra og økende nasjonalisme innenfor opinion og landets mektige militærapparat. (Utgitt 2006)

AL ANFAL

– ET GLEMT FOLKEMORD? Med denne utgaven av Tema Kurdistan søker RKR å formidle bakgrunnsinformasjon om overgrepene og krigsforbrytelsene mot kurdere i Irak. Utgivelsen representerer organisasjonens bidrag til en mer omfattende debatt om Anfal-kampanjene og den juridiske diskusjonen om folkemord. (Utgitt 2007)

RKR's styre for perioden 2006–2007:

Styreleder:

Vidar Birkeland

Styremedlemmer:

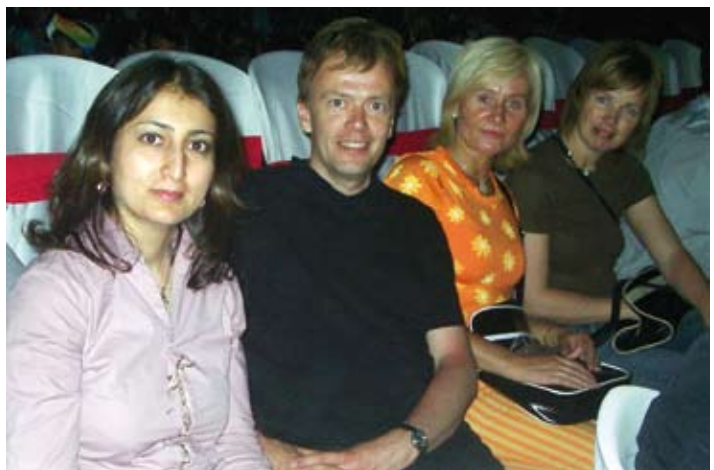
Shilan Abdulgani
Pakshan Ahmadi
Hege Reinskou
Thomas Frantsovold
Lars Gule
Knut Kjeldstadli

Varamedlemmer:

Fuat Cicekli
Sadun Kakabawoh

Sekretariat:

RKR har kontor i Menneskerettighetshuset i Oslo. Per Thorsdalen er ansatt som informasjonsansvarlig i deltidsstilling.

RKR's delegasjon til Kurdistan i 2005. Fra venstre Shilan Abdulgani, Per Thorsdalen, Beate Slydal og Liv Kjøseth.

Al Anfal

– et glemt folkemord?

I mars 1987 utnevnte Iraks daværende president Saddam Hussein sin fetter, General *Ali Hassan Al-Majid*, til guvernør for de tre største fylkene helt nord i landet. I et dekret av 3. juni samme år erklærte *Al-Majid* store deler av de kurdiskdominerte områdene for forbudt territorium. Konsekvensen ble at den irakiske hæren fikk fullmakt til å drepe alle mennesker som oppholdt seg innenfor området. Det som direkte utløste Al Anfal var den daværende krigen mellom Iran og Irak. I 1987 hadde disse stridene vart i nærmere syv år. Kurderne førte sin egen frigjøringskamp parallelt mens denne krigen pågikk. Stadig skiftende allianser mellom kurdiske partier i Nord-Irak, samt mellom kurderne og varierende regjeringer i landets nabo-stater skapte en labil situasjon. Etter flere år med intern rivalisering samlet alle de kurdiske geriljagruppene i Irak seg i en bred, nasjonal allianse. I følge den britiske historikeren *David McDowall* oppstod denne alliansen med støtte fra regjeringen i Teheran. Saddam Hussein vendte seg derfor til USA og vesten for økonomisk og militær hjelp for å forhindre at Iran vant krigen. Konsekvensen for kurderne var en vedvarende situasjon der de ble utsatt for hevnangrep fra den irakiske hæren.

I løpet av 1988 ble det fra Iraks side gjennomført i alt 8 militæropes- rasjoner mot områder kontrollert av kurdisk gerilja. Det mest internasjonalt kjente av disse brutale angrepene er hendelsene i Halabja, der kurderne og iranske styrker hadde tatt kontrollen. Det har vært hevdet at kurdiske par- tier gjennom sin allianse med Iran bidro til å framprovosere nye krigstiltak fra den irakiske sentralmaktens side. Al-Anfal kan med dette gis en delvis militær forklaring. Den bakenforliggende årsak til denne politikken lå i en 30-års strategisk plan rettet mot den kurdiske nasjonalbevegelsen.

Det er dokumentert at den irakiske Anfal-kampanjen for en ”endelig løsning” av kurderproblemet, hadde klare paralleller til Holocaust. I tillegg strider Baath-regimets militære operasjoner mot kurderne med internasjonale konvensjoner om krigens folkerett. For omverdenen er Halabja ikke bare et symbol på krigens grusomhet. Halabja er kanskje først og fremst en manifestering av de bestialske metoder som kjennetegner et totalitært politisk system.

Den pågående prosessen i Irak mot Baath-regimets sentrale ledere aktualiserer Al-Anfal problematikken i vår tid. General *Ali Hassan Al-Majid*, også kalt ’kjemiske Ali’ sitter fortsatt på tiltalebenken i Bagdad. Etter henrettelsen av Saddam Hussein kan viktige spor gå tapt. RKR ønsker med denne utgaven av Tema Kurdistan å bidra til at presset for å ansvarliggjøre overgriperne ikke svekkes. Til tross for den ustabile politiske situasjonen i dagens Irak, kjennetegnet av borgerkrig, terror og sekterisk vold utgjør Al-Anfal noe unikt ikke bare i irakisk, men også i internasjonal sammenheng. Den representerer en bevisst og nøye planlagt politikk der det tidligere regimet gjennomførte historiens første kjemiske gassangrep mot egne sivile innbyggere.

Av redaktør
Per Thorsdalen

INNHold

Saddam Husseins krigføring mot kurderne	4
Det brutale felttoget	8
Halabja – byen der tiden står stille	12
Al Anfal – folkemord mot kurderne?	16
De langsiktige helsekonsekvensene av Anfal	20
Med Anfal var våre liv over ...	23

Saddam Husseins krigføring mot kurderne

Av Morten Tjessem

Morten Tjessem er generalsekretær i Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS) og var styremedlem i RKR i perioden 2001-2005. Artikkelen er basert på en rapport utarbeidet av Human Rights Watch med tittelen 'Genocide in Iraq - The Anfal Campaign Against the Kurds'. Tjessem er med i Tema Kurdistans redaksjonsråd.

Artikkelen er basert på en rapport utarbeidet av Human Rights Watch med tittelen 'Genocide in Iraq - The Anfal Campaign Against the Kurds'

Iran/Irak-krigen ga kurdiske opprørere spillerom til å vinne kontroll over store deler av provinsene Dohuk, Erbil og Suleimania. Ved inngangen til 1987, etter at krigen hadde pågått i 7 år var det meste av de rurale deler av dette området falt i hendene på kurdiske peshmergastyrker. Sentralmakten hadde kun territoriell kontroll i byer og langs hovedfartsårer. Saddam Husseins fetter Ali Hassan al-Majid ble i mars 1987 tildelt oppgaven med å slå tilbake det kurdiske opprøret og reetablere Baghdads kontroll over de tre provinsene. Al-Majid ble gitt uinnskrenkede fullmakter til å disponere alle militære styrker og etterretningsorganisasjoner i regionen. Al-Majids strategi for å gjenvinne kontroll over områdene ble å erklære dem 'forbudte', tømme dem for innbyggere, ødelegge bygninger og minelegge dyrket mark. I rapporten "Genocide in Iraq: The Anfal Campaign Against the Kurds" fra 1993 har Human Rights Watch (HRW) dokumentert hvordan den militære kampanjen mot kurdiske opprørere i Nord-Irak utviklet seg til et folkemord.

Del av en større plan

Anfal var del av en større kampanje som bestod i ødeleggelse av landsbyer, fordrivelse av befolkningen og oppsamling i et intrikat leirsystem, spredt over hele Irak. Flere av disse leirene var rene utryddelsesleire. Flertallet av de drepte var ikke-stridende sivile som ble skutt under massehenrettelser dager og uker etter at de hadde blitt pågrepet i forbudte områder. Denne større kampanjen varte fra mars 1987 til april 1989, og falt således sammen med den perioden Al-Majid hadde sine spesielle fullmakter i området. Dette var igjen kulminasjonen av 25 år med "arabisering", massedepotasjoner og ødeleggelse av den kurdiske landsbygda.

Ødeleggelser

I tillegg til fordrivelse og massehenrettelser bestod Al-Majids kampanjer av mange titalls tilfeller av bruk av kjemiske våpen (bl.a. sennepsgass og nervegass) mot sivile, noe som resulterte i tusener drepte og fordrivelse av titusener; nærmest total ødeleggelse av 2.000 landsbyer med all infrastruktur, inkludert skoler, moskeer, næringsliv og jordbruk som er kjernen i den kurdiske landsbygdas økonomi.

Peshmerga-soldater på plenen foran Anfalsenteret i Halabja
Foto: Shilan Abdulgani

Holocaust

HRW beskriver hvordan Anfal, med dens byråkratiske organisering og struktur, hadde klare paralleller til Holocaust. Anfal bestod av 8 ulike militære offensiver. Men kampanjen ble gjennomført med en slik grusomhet og med så systematiske krigsforbrytelser at den kun i en svært snever betydning kan omtales som en militær motoffensiv mot opprørere. HRW dokumenterer hvordan de systematiske overgrepene og utryddelsen av sivile var planlagt og godkjent på høyeste myndighetsnivå i Irak. HRWs rapport viser hvordan Holocaust-historikeren Raul Hilbergs beskrivelse av hvordan jødeutryddelsens tre stadier gjentas i Anfal: *definisjon, konsentrasjon og tilintetjørelse*.

Juridisk struktur - definisjonen

I løpet av våren 1987 ble 700 landsbyer jevnet med jorden og befolkningen plassert i leire. Det ødelagte området ble en buffer-sone mellom regjeringkontrollert og kurdiskkontrollert område som gikk langs hovedveien mellom Mosul, Erbil, Kirkuk og Tuz Khurmatu og deretter østover gjennom Kifri, Kalar, Peibaz og Darbandikhan. Al-Majid og hans medarbeidere identifiserte deretter hvilke områder som skulle anses som 'forbudte', samt hva slags regler som skulle gjelde for håndteringen av personer som ble pågrepet der. Dette ble formulert i flere direktiver i løpet av juni 1987, signert Al-Majid selv. Områdene skulle utsettes for massiv bombing, dag og natt. Alle personer som befant seg i de forbudte områdene skulle være å anse som "sabotører" og behandles

deretter. Videre ble det bestemt at alle personer som tas til fange i de forbudte områdene skulle interneres og avhøres, og alle menn i alderen 15-50 skulle deretter henrettes.

Neste steg var den offisielle folketellingen som ble gjennomført den 17. oktober 1987. Dette var den siste muligheten personer i de forbudte områder hadde til å slutte seg til de "nasjonale rekker", dvs. forlate sine hjemsteder, registrere seg og ta bosted i et myndighetskontrollert område. De som ikke registrerte seg i folketellingen var ikke lenger å anse som irakiske borgere, men som militære desertører som hadde gått over til fienden – den kurdiske peshmerga-militsen. Desertering kvalifiserte til dødsstraff. Folketellingen ble også benyttet til å identifisere hvilke personer i myndighetskontrollerte områder som hadde familiemedlemmer, "sabotører" i forbudte områder. Disse ble så i henhold til regelverket tvangsflyttet til de forbudte områder. Kort tid etter folketellingen ble bombingene av landsbyer i de aktuelle områdene intensivert. Innbyggere fra disse landsbyene som kom til byer for å få matrasjoner ble avvist ettersom de ikke var å anse som borgere av Irak. Landsbyødeleggelsene våren 1987 og de som ble innledet i februar 1988 hadde mye til felles, men også en vesentlig forskjell. Kampanjen i 1987 ga innbyggerne klare alternativer – det gjorde ikke Anfal. Etter våpenhvilen mellom Iran og Irak vinteren 1987/88 fikk Al-Majid de nødvendige militære ressurser for å starte en offensiv mot områdene som var kontrollert av den kurdiske militsen. Tiltakene som ble gjennomført i 1987 – *definisjonen* i Hilbergs terminologi – var forberedelsen til den "endelige løsning" som startet 23. februar 1988 da den første Anfal-offensiven ble innledet.

Konsentrasjon

Anfal-kampanjens 8 ulike offensiver tok for seg hvert sitt klart avgrensede geografiske område. Kampanjen ble gjennomført planmessig, et område om gangen med visse mellomrom mellom offensivene, slik at de militære styrkene fikk forflyttet seg til neste område. Hver offensiv fulgte det samme mønster. Først ble det sluppet kjemiske våpen fra luften mot både militære og sivile mål, deretter kom bakkestyrker, og etter at befolkningen hadde blitt transportert bort til oppsamlingsleire kom enheter som var utstyrt for å rive all bebyggelse. Til slutt ble området gjennom søkt av spesialenheter fra det hemmelige politi og jahsh (kurdisk milits som var lojale til regjeringsstyrkene) som finkjemmet områdene og sørget for at ingen levende vesener ble igjen.

Den kjemiske terskel

Den 16. april 1987 slapp irakiske fly kjemiske våpen over Balisan, en landsby syd for byen Rawanduz. Den irakiske regjeringen hadde dermed gjennomført historiens første kjemiske angrep mot egne sivile innbyggere. Bruken av kjemiske våpen mot sivile skulle bli et kjennetegn for Anfal kampanjen og ble gjentatt i samtlige Anfal-offensiver.

Halabja

Den mest omtalte massakren fra denne perioden, det kjemiske angrepet på Halabja i mars 1988, var teknisk sett ikke en del av Anfal, ettersom byen opprinnelig ikke var under kontroll av kurdisk peshmerga og følgelig ikke hadde status som forbudt område. Den 13. mars innledet PUK-milits, støttet av iranske styrker, en offensiv mot byen og utsatte den for massiv beskytning. Offensiven så ut til å lykkes og Iran erklærte den 15. mars at byen var "frigjort". Regjeringen i Baghdad lot være å sette inn bakkestyrker - militæret trakk seg tvert imot ut av byen. Irakiske militærfly slapp om ettermiddagen den 16. mars kjemiske våpen over Halabja, og drepte ifølge HRW minst 3.200 og muligens langt flere av byens innbyggere. Angrepet på Halabja illustrerer den byråkratiske tenkningen bak Anfal: Byen var ikke del av Anfal og de flyktende innbyggerne ble overlatt til seg selv, i motsetning til overlevne og flyktninger fra Anfal som ble behandlet i henhold til en egen, nøyaktig spesifisert prosedyre.

Tilintetgjørelse

I den første Anfal-offensiven, i Jafati dalen hvor PUK hadde sitt hovedkvarter, unnslopp de aller fleste sivile. Regjeringsstyrkene lot en smal korridor østover være åpen. Fra og med den andre Anfal-offensiven ble alle som overga seg eller som ble tatt til fange fraktet til oppsamlingsleire. Der ble menn i alderen 15 til 50 skilt ut. De ble ført til egne leire hvor de ble avhørt, torturert og utsatt for vilkårlig mishandling. De aller fleste av disse forsvant og ble aldri sett igjen. Det store flertall var ikke geriljasoldater. Peshmergasoldatene hadde mer kunnskap om hva som skjedde, var langt mer mobile enn de sivile, og kunne derfor lettere unnslippe. Anfals logikk kom også til uttrykk i forhold til behandlingen av sivile som unnslopp offensivene men som senere ble gjenfunnet utenfor de forbudte områdene, for eksempel i byer som Sulaymaniya: De ble fraktet til Anfalleirene. I mange tilfeller forsvant også kvinner, barn og eldre. Det var store regionale forskjeller, men det synes ifølge HRW å være et mønster at de som kom fra eller ble tatt til fange i områder hvor peshmergaen hadde ytt sterk motstand, var spesielt utsatt.

Det meste av Anfal-områdene hadde allerede vært under geriljakontroll i flere år før 1988. Befolkningen hadde lært seg å leve med stadige angrep fra irakiske militærfly og granater som ble skutt fra omkringliggende områder som ikke var kontrollert av geriljaen. Sivilbefolkningen var overhodet ikke forberedt på Anfal-kampanjens intensitet og voldsomhet. Peshmergaen hadde ingen muligheter til å forsvare sivilbefolkningen, som dermed ble lette ofre for Saddams regimets folkemord.

Minnesmonumentet i Halabja.

Foto: Shilan Abdulgani

Det brutale felttoget

Av Abdollah Hejab

Abdollah Hejab er statsviter og frilansjournalist. Siden 1984 har han jobbet for kurdiske medier i Kurdistan og i eksil. Hejab har også oversatt romanene 'Don Carlos Et Giovanni' og 'Kamelskyer' av Thorvald Steen til kurdisk. Hejab er med i Tema Kurdistans redaksjonsråd.

Mange hemmeligheter bak de grusomme Anfal-kampanjene på 1980-tallet ble borte for alltid, da den tidligere irakiske tyrannen, Saddam Hussein, ble henrettet 30. desember 2006. -Hva fikk Saddam og hans regime til å starte Anfal-operasjonene og hvilke intensjoner lå bak disse angrepene? -Hadde regimet nye planer etter den siste Anfal-operasjonen i september 1988 i Badinan og den massive nedslaktningen av sivile kurdere? -Hvilke andre aktører var innblandet i, eller gav Saddam motivasjon til å utføre operasjonene? Og hva er gjort for Halabja- og Anfal-ofrene siden diktatorens fall?

Spørsmålslisten kunne ha inneholdt mange detaljer og ha søkt forklaring på flere uavklarte sider ved denne tragedien. Det åpenbare er at Anfalkampanjene var en fortsettelse av nærmere 30-års krigsføring mot sivilbefolkningen og utgjorde deler av Saddams strategiske plan mot den kurdiske nasjonalbevegelsen. Bare utviklingen etter golfkrigen i 1991 satte en stopp for denne prosessen. Baath-regimets aggresjon mot det kurdiske folket kan i utgangspunktet forklares både utfra ideologiske og politiske faktorer. Kurdernes reaksjon mot regimets strategiske planer om å endre den demografiske sammensetningen i Sør-Kurdistan blir regnet som en utløsende faktor for den harde linjen Saddam kjørte mot sivilbefolkningen på 1980-tallet. Det finnes pålitelige argumenter som også relaterer ugjerningene til Saddams hevn mot de som ikke samarbeidet under krigen mot Iran (1980-88). Hvert av disse argumentene kan forklare deler av intensjonene bak Anfalkampanjene.

Det faktum at angrepene foregikk under Iran/Irak-krigens slutfase, og parallelt med at kurdernes kamp for nasjonal frigjøring pågikk med full styrke, gis det grunn til å se en kausal sammenheng mellom operasjonene og kurdernes politiske krav. For å sikre endelig seier over Iran måtte fremgangen for den kurdiske motstanden stoppes så raskt som mulig. Etter åtte års krig og flere nederlag mot iranske styrker, startet Irak i begynnelsen av 1988 et omfattende motangrep som gav landet en overveldende seier over erkefienden. Men seieren mot Iran klarte ikke å berolige Saddam Hussein, så lenge en aktiv kurdisk bevegelse utfordret regimet i den kurdiske regionen nord i landet. En nyetablert kurdisk front hadde på daværende tidspunkt frigjort deler av Sør-Kurdistan og kunne kaste skygge over Saddams seier over Iran.

Under den 8-årige krigen med Iran fulgte Baath-regimet stadig skiftende strategier mot ulike partier i den kurdiskdominerte regionen. I et vellykket forsøk på splitt og hersk taktikk inngikk regimet i desember 1982 en bilateral våpenhvile med PUK. Med dette, klarte regimet å sette to hovedaktører i den kurdiske nasjonalbevegelsen, KDP og PUK mot

hverandre. Men denne splittelsen varte ikke lenger. Allerede i 1984 brøt forhandlingene mellom PUK og regimet sammen. Etter enkelte sporadiske kamphandlinger, gjenopptok PUKs peshmergaer en omfattende kamp mot irakiske styrker. Året etter klarte frontfigurer i den kurdiske bevegelsen å legge de gamle konfliktlinjene bak seg og samkjøre kampen mot Bagdad.

I 1986 erklærte KDP, PUK, sosialistpartiet KSP og kommunistpartiet en felles strategi for den kurdiske frigjøringsbevegelsen. I november samme år møtte KDP-leder *Masoud Barzani*, generalsekretæren i PUK *Jalal Talabani* i Teheran for å diskutere forutsetninger for etablering av en felles kurdisk front. Et halvt år senere etablerte de en felles kurdisk front sammensatt av en bred allianse mellom de to hovedpartiene KDP og PUK og små om mellomstore partier som sosialistpartiet, kommunistpartiet, det agrare Toilerpartiet og Den demokratiske assyriske bevegelsen.

Dette var begynnelsen på et ny politisk epoke i Sør-Kurdistan. I tillegg til politisk gevinst, klarte bevegelsen å påføre regimet omfattende militære nederlag og svekke dets posisjon i hele Kurdistan. Allerede i april 1987 klarte peshmergastyrkene til Den kurdiske fronten å frigjøre flere steder i Silêmanîprovinsen, ikke langt fra byen Halabja. Med denne fremgangen forsterket kurderne politisk og ikke minst militær posisjon overfor Baath-regimet. De frie områdene i Kurdistan utgjorde en potensiell fare for regimets oppfatning av egen sikkerhet. Faren for at Iran kunne utnytte situasjonen og lage mer trøbbel for sin erkefiende var til stede. Til tross for seier langs frontlinjene, hadde Irak ikke glemt erfaring fra fredsavtalen av 1975 hvor landet måtte gi fra seg egne territorier for å få Sjahan av Iran til å trekke tilbake sin støtte til den kurdiske bevegelsen. For Saddam Hussein som nylig hadde sikret seg overtak over iranske styrker ville kurdernes fremgang medføre nye utfordringer og i tillegg utløse politiske krav som ikke var forenelig med hans intensjoner.

Foto: CHAK

Etter årtier med geriljakrig mot peshmergastyrkene var irakiske militære strateger sikre på at denne krigen ikke kunne vinnes med konvensjonell krigsføring. Irak hadde verken tid eller tilstrekkelige ressurser til rådighet. Gjennomføringen av den siste Anfal-kampanjen brakte de frie kurdiske områdene under regimets militære kontroll. De sivile tapene og omfanget av kjemiske angrep mot sivile mål og peshmergastyrker var så massive at den kurdiske bevegelsen ikke lenger kunne forsvare seg eller utgjøre noe fare mot regimets langsiktige interesser. For Saddam var seieren i Anfal-kampanjene viktigere enn overtaket mot Iran. Anfal forsterket hans posisjon både nasjonalt og internasjonalt.

Disse operasjonene banet veien for Saddams strategiske planer mot det kurdiske folket. I fraværet av peshmergastyrkene, startet Baathregimet trinn 2 i strategien. Selve grunnlaget for den kurdiske nasjonale bevegelsen skulle utryddes. Mellomstore byer i strategisk viktige områder skulle tømmes for å gi rom for en ny runde med arabiseringsprosjektet som opprinnelig startet på 1960-tallet. Byen Sangasar i provinsen Silêmani ble i desember 1988 lagt ned i ruiner og byens 12.000 innbyggere ble tvangsflyttet til nye bosettinger eller regimets konsentrasjonsleire. I juni 1989 fikk mer enn 100.000 innbyggere i byen Qala Diza, i samme provins, ordre om å forlate byen. Tvangsflyttingen foregikk mens hæren satte bulldosere og gravemaskiner i verk for å jevne hele byen med jorda. Nye områder sto på tur.

Dette prosjektet var imidlertid ressurskrevende. Golfstater som forsynte Saddam med oljepenger under krigen mot Iran nektet å betale mer penger til hans krigsmaskineri. Diktatoren satte derfor en midlertidig stopp for herjingene i Kurdistan for å sikre seg økonomisk ryggdekning til gjennomføring av hele prosjektet. Etter tyrannens beregning var Kuwait det best egnede målet. Saddam gjennomførte Al Anfal-kampanjene med godkjenning eller direkte hjelp fra regionale makter, så vel som internasjonale aktører. Kostnadene til de massive angrepene var dekket av hans allierte, og våpnene som ble brukt kom fra utlandet. Under Anfal-kampanjene brukte Irak miltbrann- og svartedødbakterier, soppgiften aflatoksin og botulismegift. Landet var ikke i stand til å produsere eller bruke disse dødsbringende stoffene uten hjelp fra den internasjonale våpensindustrien. Hittil er det bare nederlanderer *Frans van Anraat*, som er blitt etterforsket mistenkt for å ha deltatt i folkemordet. Bevismaterialet smot Saddam Hussein og hans nærmeste krets, kunne ha dannet grunnlag for å trekke andre aktører til ansvar. 18 år etter tragedien leter fortsatt mange etterlatte etter et tegn fra sine kjære, og håper på hjelp fra de regionale myndigheter og det internasjonale samfunn. Den kurdiske regionalregjeringen har bistått folket med det den har til rådighet, men mye gjenstår. Sentrale myndigheter har ikke Halabja eller Anfal-rammede innbyggere på prioriteringslisten. Fra Bagdad er det til nå ennå ikke kommet noen formell politisk unnskyldning overfor det kurdiske folk.

Det vil gå flere år før Halabja er gjenoppbygd og sårene etter Anfal-kampanjene er grodd opp. Hele infrastrukturen i regionen er ødelagt og uten en strategisk gjenoppbyggingsplan, vil området lide i lang tid

Foto: CHAK

fremover. Behovene er enorme i regionen. Et umiddelbart behov er etablering av rehabiliteringssentre og innføring av velferdsordninger som kan sikre de etterlate en viss sosial- og økonomisk sikkerhet. Et viktig bidrag fra det internasjonale samfunnet vil være hjelp til å sette opp forskningsentre med nok utstyr til å kunne gjennomføre DNA-tester for å identifisere ofrene. Det vil også være behov for en internasjonalt sponset granskningskommisjon som kan bistå de etterlate i forhold til deres daglige behov og for å sette opp en systematisk leting etter de som er forsvunnet. Det vil også være en moralsk og politisk oppgave å kjempe for å få alle aktørene bak dette folkemordet stilt til ansvar.

Halabja – byen der tiden står stille

Av Per Thorsdalen

Per Thorsdalen er informasjonsansvarlig ved Det norske råd for kurdernes rettigheter (RKR) og statsviter med masteroppgave i menneskerettigheter. Han har tidligere arbeidet i bl.a. Forsvarsdepartementet og fungerte som vikar på sekretariatet til RKR i 2001-2002. I perioden 2003-2006 var han styremedlem samme sted.

Geografisk forstand ligger Halabja vakkert til i nærheten av Darbandikhan-sjøen og fjellene mot det sunniarabiske området i Irak og den sørvestlige grensen av Iran. En gang var byen et ferieparadis der folk kom tilreisende fra hele Sør-Kurdistan for å nyte livet i storslåtte naturomgivelser. 16. mars 1988 er et tidsskille fordi datoen markerer kulminasjonen på Saddam Husseins krig mot kurderne. Baath-regimets politiske motto om at 'en god kurder er en død kurder' ble på en uhyggelig måte brått forvandlet fra retorikk til brutal virkelighet. Samlet sett ble nærmere 182.000 kurdere ofret i den irakiske kampanjen mot de kurdiske frigjøringsbevegelsene i nord. 10 millioner landminer ble utplassert i de kurdiske områdene. Mange lider i dag av senskader som følge av gassangrepene og har utviklet ulike kreftformer, hud- og øyesykdommer. Gassangrepene mot byen Halabja disse marsdagene kostet 5.000 mennesker livet. I tillegg kommer alvorlige langtidsvirkinger for mer enn 7.000 overlevende.

En ung, sunnimuslimsk kvinne fra Halabja kunne våren 2005 fortelle deltakerne i en menneskerettighetsdelegasjon fra Norge om hvordan det opplevdes å være vitne til hendelsen. Kvinnen fungerte som stedlig guide for Det norske råd for kurdernes rettigheter i tilknytning til organisasjonens 'fact-finding mission' i de kurdiske selvstyreområdene helt nord i Irak. I 1988 var hun en småjente som sammen med familien sin passet geiter i fjellene rundt byen. Det første gassangrepet kom på formiddagen 16. mars. Etter det siste angrepet dagen etter gikk familien til fots ned mot byen. Den virkelighet som møtte dem der var så grusom at det for en nordmann knapt er mulig å forstå hvordan et lite barn kan overleve mentalt etter så ekstreme sanseinntrykk. Kvinnen fortalte om en situasjon der hun som 8-åring var vitne til å se tusenvis av mennesker som lå døde omkring i gatene eller i hjemmene sine. De fleste av hennes naboer, venner og skolekamerater var omkommet i et desperat forsøk på å redde seg unna den giftige gassen. Det mest bestialske ved Baath-regimets krigsstrategi under Al-Anfal var anvendelsen av en ny type gass som medførte langt større menneskelige lidelser enn hittil. Under tidligere gassangrep i krigen mellom Iran og Irak hadde sivilbefolkningen i Halabja flyktet ned i kjellerne under sine enkle murhus og reddet livet flere ganger. Dette hadde vært mulig fordi gassen ved disse tilfellene var lettere enn luft. Den 16. mars 1988 var det illeluktende våpenet imidlertid av en helt annen substans. I håp om å redde livet hadde et stort antall familier på ny søkt tilflukt i primitive kjellerlokaler uten å være klar over at denne gang var kjellerne selve dødsfellen. Gassen denne dagen var tyngre enn luft og ble

'Halabja i oktober 2005:
Drømmen om en bedre
framtid'.

Foto: Jan Mellembakken

liggende langs bakken i flere døgn før den gradvis forsvant. I timene som fulgte etter angrepet trengte gassen seg ned under bakken og inn i kjellere som ikke var tilstrekkelig tette. Der nede i mørket, hvor familier og venner fra nabolaget satt eller stod sammenstimlet i redsel, gjorde den langsomt sin dødbringende virkning.

Til tross for at det snart er gått 20 år siden disse brutale krigsforbrytelsene fant sted er det fortsatt et skrikende behov for gjenoppbygging og modernisering av det lille bysamfunnet. Både regionale kurdiske selvstyremyndigheter og føderale myndigheter i Irak har et stort ansvar

Foto: Inger Østenstad

for bedring av den nåværende situasjonen. Fravær av tilstrekkelige sosialpolitiske tiltak og økonomisk kompensasjon for de mennesker som ble hardest rammet av Saddam Husseins krig mot landets kurdiske befolkning er i lengden uakseptabel. Men også det internasjonale samfunn har et betydelig medansvar for gjenopprettelse av grunnleggende infrastrukturer. Dette skyldes ikke minst på grunn av vestlige selskapers delaktighet når det gjaldt å utstyre Saddam Hussein med våpen som gjorde disse gassangrepene mulig.

En ny humanitær offensiv i regionen er nødvendig for at sivilbefolkningen skal kunne gis noe håp om et mer menneskeverdig liv. Med unntak av Norsk Folkehjelps virksomhet i Sør-Kurdistan er det lite Norge har bidratt med i denne sammenheng. Verken under den

første kurdiske selvstyreperioden etter Gulfkrigen i 1991 eller etter den amerikanske okkupasjonen av Irak har norske bistandsmidler i tilstrekkelig grad kommet sivilbefolkningen i området til gode. Det er derfor oppløftende at det i februar i år for første gang kom en gruppe leger fra Kurdistan Irak til Rikshospitalet i Oslo. Representanter for sykehuset forsøker i løpet av en begrenset opplæringsperiode å gi sine kurdiske kolleger større innsikt i moderne medisinsk utstyr og nye behandlingsmetoder. Dersom initiativet skal lykkes, trenger det mer enn bare øyeblikkets oppmerksomhet. Framtidig økonomisk støtte til slike prosjekter i Sør-Kurdistan vil være nødvendig for at Norge skal kunne leve opp til sin rolle som humanitær stormakt. Den viktigste kimen til politisk endring ligger først og fremst i den individuelle menneskelige evne til å vise empati med ofrene for bestialske overgrep.

Det er på høy tid at norsk offentlighet retter en kvalitativt større oppmerksomhet mot konsekvensene av Saddam Husseins brutalitet mot kurdere. Dette kan gjøres ved at de fattigste og minst utviklede områdene innenfor den kurdiske selvstyreregionen i Irak, som utgjør en tilnærmet terrorfri sone, settes på den humanitære dagsorden.

Språkstudenten Solin fra Arbil/Hawler forteller at samtlige døtre i familien har universitetsutdanning. Hun tilhører den nye generasjonen i Kurdistan Irak som mener det er viktig å vende blikket framover.

– Vi kan tilgi, men aldri glemme.

Foto: Per Thorsdalen

Foto: Ingibjorg Jonsdottir

Al Anfal – folkemord mot kurderne?

Av Erik Thorstensen

Erik Thorstensen er undervisningsmedarbeider ved Holocaust-senteret og religionshistoriker. Han har tidligere arbeidet ved bl.a. Universitetet i Oslo og De forskningsetiske komiteer.

Folkemord er både en politisk og humanitær forbrytelse. Hvilke handlinger som sies å utgjøre folkemord er utlagt i *Konvensjon og resolusjoner av 9. desember 1948*; om forhindring og avstraffelse av forbrytelsen folkemord. Det er tre elementer man kan se på for å bestemme om noe er folkemord:

1. Ofrene
2. Selve handlingen
3. Intensjonen

Ofrene

Et viktig element i å klassifisere en hendelse som folkemord, er ved å se på ofrene. For å definere noe som et folkemord må ofrene for hendelsen ikke være ofre på grunn av noe de har gjort, men på grunn av hvem de er. I Nazi-Tyskland var det ikke noe spørsmål hva den enkelte jøde hadde gjort. Det holdt lenge bare å være jøde for å bli drept. Folkemordskonvensjonen spesifiserer et folkemord er en handling ”begått i den hensikt å ødelegge helt, eller delvis, en nasjonal, etnisk, rasemessig eller religiøs gruppe”. Kurderne er helt åpenbart en egen nasjonal og muligens også en etnisk gruppe i Irak. Gruppen har en egen bevissthet om forskjellen mellom dem og øvrige irakere, og irakere for øvrig har en etnisk identitet som ikke er kurdisk. Samtidig oppfatter omverdenen kurdere som et eget folk.

Handlingen

Videre vil en handling være et folkemord hvis selve handlingen er en av følgende punkter:

- a) å drepe medlemmer av gruppen
- b) å forårsake alvorlig legemlig eller sjelelig skade på medlemmer av gruppen
- c) bevisst å la gruppen utsettes for levevilkår der målet er dens fysiske ødeleggelse helt eller delvis
- d) å påtvinge tiltak som tar sikte på å forhindre fødsler innen gruppen
- e) med makt å overføre barn fra gruppen til en annen gruppe

Det er altså ikke bare drap som er straffbart som folkemord, men også en rekke andre handlinger kan falle inn under definisjonen. Disse kan i det store og hele oppsummeres med at en overgriper forsøker å bli kvitt

medlemmer av en gitt gruppe, uansett om dette gjøres ved hjelp av direkte drap, ødeleggelse av levekår eller å forhindre dem fra å få eller ta vare på egne barn. Sistnevnte er sider ved Folkemordskonvensjonen som gjør den åpen for fortolkning, men de er svært viktige punkter som legger føringer for for rettsforfølgelse av flere enn de som beordrer eller utfører drap. En av de dømte etter folkemordet i Rwanda ble for eksempel dømt for punkt c) ovenfor.

Intensjonen

Det vanskeligste punktet i å få dømt noen for folkemord er å bevise at det var med hensikt at akkurat den gruppen av mennesker ble utsatt for disse konkrete forbrytelsene. Hvis det for eksempel er slik at alle mennesker – uavhengig av nasjonal, etnisk, rasemessig eller religiøs tilhørighet blir utsatt for grusomheter – så er det ikke folkemord. Eller hvis det bare er noen få innad i en gruppe som blir utsatt for de handlingene i a) – e), som jo definerer folkemord, mens de aller fleste bare utsettes for lett diskriminering er det heller ikke folkemord. Intensjonen hos en overgriper om å ramme medlemmer av en bestemt gruppe med bestemte handlinger må altså kunne bevises. På den annen side er det slik at hvis en intensjon om å ramme medlemmer av en bestemt gruppe først kan bevises, så er det ikke bare selve utførelsen av folkemordet som er straffbart, men snarere hele listen:

- a) folkemord
- b) sammensvergelse om å begå folkemord
- c) direkte og offentlig oppfordring til å begå folkemord
- d) forsøk på å begå folkemord
- e) medvirkning til folkemord

Det er altså ikke nødvendig selv å være den utførende eller kommanderende part i folkemord, men enhver etappe på veien til et folkemord er straffbar. I rettsoppjøret etter folkemordet i Rwanda ble sentrale personer i Radio Television Libre des Milles Collines dømt for "direkte og offentlig oppfordring til å begå folkemord".

Rettsaken mot Frans van Anraat

Slik det er gjort rede for i Morten Tjessens og Hawdam Salih Jafs artikler besto Al-Anfal av flere deler. I denne artikkelen skal det i hovedsak dreie seg om folkemordsproblematikken. Folkemord er en rettslig term og bør generelt bare brukes i rettssaler og i domsavsigelser. For tiden står Ali Hassan al-Majid tiltalt for folkemord på kurderne. Det er ikke første gang noen står tiltalt for folkemord i forbindelse med Anfal. I desember 2005 ble den nederlandske handelsmannen Frans van Anraat

Foto: CHAK

frikjent for medvirkning til folkemord, men kjent skyldig og dømt til 15 års fengsel for krigsforbrytelser. Hans medvirkning var å sørge for at Irak fikk tilgang til kjemikaler til produksjon av giftgass. For at van Anraat skulle ha blitt dømt for folkemord, ville det måtte ha blitt bevist at han visste om overgriperenes intensjonen om å begå folkemord.

Retten sier:

“The court is not convinced that it has been legally and convincingly proven that, at the time of delivery of the substances mentioned in the charges, the accused knew that by doing so he was making a contribution to attacks that were aimed at the total or partial destruction of the Kurdish population in Iraq“.

Van Anraat visste ifølge retten ikke at den irakiske ledelsen planla noe folkemord. Når det kommer til spørsmålet om folkemord uttalte retten det følgende:

“Regarding the involvement of Saddam Hussein Al-Tikriti, the court takes the view that it is common knowledge that during the period mentioned in the charges, he exercised absolute power in Iraq. In that capacity he was directly involved with the attacks that are considered proven and the general campaign against the Kurds. As to the role of Ali Hassan Al-Majid Al-Tikriti the court concludes that he was a member of the highest authority in Iraq during the indicted period, being the Revolutionary Command Council, and -with reference to evidence mentioned before- he was in charge of the Anfal campaign. Regarding Hussein Kamal Hassan Al-Majid the court is of the opinion that, as son-in-law of Saddam Hussein, he belonged to the direct confidants and that he formed part of the general army leadership during points in time in the period mentioned in the indictment.

The court concludes that all three afore mentioned persons, because of their leading position in Iraq in general and in the Anfal campaign in particular, have carried out the proven attacks together and in conjunction with others with the intention to destroy part of the Kurdish population group”.

Retten har lagt vekt på de følgende faktorene når de omtalte drapene på kurdere under Anfal som folkemord:

1. En generell politikk av systematisk undertrykkelse av den kurdiske befolkningen
2. Det store antallet døde i den kurdiske befolkningen som et resultat av angrep og massehenrettelser
3. Den omfattende bruken av kjemiske våpen mot den kurdiske befolkningen. Disse våpnene er i sin natur slik at de ikke skiller mellom stridende og sivile, skaper frykt og lidelse i befolkningen og gjør byer og landsbyer ubeboelige for lang tid
4. Den omfattende ødeleggelsen av kurdiske byer i nord i Irak og tvangsforflytning av befolkningen
5. Uttalelser fra representanter for styret, spesielt Ali Hassan Al-Majid, som uttrykte forakt for kurdere som befolkningsgruppe.

Dette er punkter som er gjort rede for i Tjessems artikkel, og vi ser at punkt 1 forholder seg til selve handlingen slik den er utlagt i ”c) bevisst å la gruppen utsettes for levevilkår som tar sikte på å bevirke dens fysiske ødeleggelse helt eller delvis”, men med vektlegging av generelle levevilkår; punkt 2 i refererer til ” a) å drepe medlemmer av gruppen”; punkt 3 og 4 referer til det samme punktet som punkt 1: ”c) bevisst å la gruppen utsettes for levevilkår som tar sikte på å bevirke dens fysiske ødeleggelse helt eller delvis”. Retten fant altså at handlingen ville være folkemord, men hva så med det vanskeligste punktet i folkemordtiltaler, nemlig intensjonen? Dette er hva retten tar for seg i punkt 5.

Her kobler retten en generell forakt for kurderne som gruppe sammen med de øvrige punktene om å utsette dem for lidelser. Retten avviser eksplisitt tanken om militær gjengjeldelse med ordene:

“However the court holds the conviction that the campaign of violence in Iraq, during the period mentioned in the charges, goes far beyond the purpose of military nature when looking at its external manifestation”.

’Etter Saddam-regimets fall i 2003 er det funnet et stort antall massegraver i Sør-Kurdistan og i deler av Irak som ligger geografisk nær selvstyreområdet. Her havnet mennesker som forsvant i løpet av 1987-88’ Foto: CHAK

De langsiktige helsekonsekvensene av Anfal

Av
Dlawer Ala'Aldeen

Dlawer Ala'Aldeen er professor i klinisk mikrobiologi ved Nottingham Universitetssykehus, Storbritannia. Han er av kurdisk opprinnelse, og hans foreldre og barn er blant de overlevende etter Anfal. Ala'Aldeen har utgitt en rekke publiseringer om bruk av kjemiske våpen i Kurdistan, inkludert vitenskapelige dokumentasjoner for at disse ble anvendt mot kurdere på flukt.

Artikkelen er oversatt fra engelsk av Thomas Frantsovid.

Anfal brakte, som alle store militære kampanjer, store skader og ødeleggelser av den kurdiske landsbygden, og som ved folkemordskriger generelt var operasjonene innrettet mot å ramme store deler av sivilbefolkningen. Slike kriger vil ha langvarige fysiske og psykiske helsekonsekvenser for befolkningen, slik en har sett blant overlevende og etterkommere etter det armenske og det jødiske Holocaust under henholdsvis første og andre verdenskrig. Minst en million mennesker, i mer enn 4.000 landsbyer, var mål under Anfal-kampanjen, der angriperne benyttet seg av bakkeoffensiver, flybombing, konvensjonell og kjemisk krigføring, systematisk ødeleggelse av landsbyer, massedepotasjon og konsentrasjonsleire. Både mennesker, husdyr, ville dyr og miljøet ble påvirket, der ofrene og de overlevende ble skadet, og deretter led av psykologiske traumer, næringsmangel, feilernæring, epidemier og annet.

Irakiske myndigheter stengte av Kurdistan under hele Anfal, noe som gjorde det nærmest umulig å få ut nødvendig informasjon. Etter etableringen av den "trygge havnen" i 1991 (den nordlige flyforbudssoenen, o.a.) og tilbaketrekkingen av irakiske styrker fra Kurdistan, ble det gjort forsøk på å hente inn data om ofre og overlevende etter Anfal. Rapportene var imidlertid ikke dekkende, ikke systematiske og inneholdt ikke tilstrekkelig detaljer for å omfatte alle aspekter av de menneskelige lidelsene. Til tross for at tilgangen til området de seneste 16 årene er vesentlig bedret og at informasjon om krigsforbrytelsene er offentliggjort er det til nå blitt gjort få vitenskapelige studier om de langsiktige helsemessige konsekvensene. I fravær av godt datagrunnlag er det derfor ekstremt vanskelig å behandle dette temaet, og jeg vil i denne artikkelen fokusere på de mest åpenbare helsekonsekvensene av irakiske styrkers bruk av kjemiske våpen. Halabja er det mest kjente og det mest tragiske eksempelet, men var på ingen måte et enkeltstående tilfelle. Irak brukte flere kjemiske agenter, blant annet sennepsgass, nergassagenter som sarin, tabun og muligens VX. Enkelte har også hevdet at cyanid ble brukt, men det er ikke bekreftet.

Leger og befolkningen i Halabja har meldt om en merkbart økning i kroniske helseproblemer, og økt kreftrisiko hos befolkningen som ble utsatt for angrepet. Aggressive ondartede svulster, som tidligere var et ukjent fenomen i området, oppdages nå hos yngre pasienter, og en har også observert en rekke misdannelser, blant annet på hjerte og hjer-nestammen, mentale handikap og kløvd leppe. I fravær av grundige vitenskapelige studier, med sammenligning mellom de som ble eksponert og de som ikke ble det, er det vanskelig å bekrefte eller avkrefte

disse observasjonene. Det er imidlertid mulig å kommentere påstandenes gyldighet gjennom å trekke generelle slutninger fra mer kjente virkninger av kjemiske våpen.

Irakerne brukte kjemiske våpen første gang i Kurdistan 15. april 1987, hvor de brukte sennepsgass. Først flere måneder senere begynte regimet å anvende nervegass. Sennepsgass er en stridsgass som gir blærer og alvorlige kjemiske brannsår, der fuktige steder på kroppen, som øynene, armhuler, skrev og luftveiene er spesielt sårbare. Gassen kan også skade DNA og andre levende cellekomponenter, som proteiner, noe som til slutt medfører organsvikt

og død. Disse virkningene viser seg ikke med det samme, men etter en inkubasjonstid som avhenger av hvor direkte utsatt den enkelte har vært. Dødelig utfall skyldes primært respirasjonssvikt, lungebetennelse og noen ganger konsekvenser av etter vann i lungene. Symptomer på øynene kan være irritasjon, uklart syn, smerte og synlige brannskader på øynene. Gassen kan også gi hudskader som oppsvulming, blærer og betennelser, og en får ofte arr når blærene er helbredet. En kan også få hudsykdommer og hudkreft. Inhaleres sennepsgass påvirker den primært pusteveiene. Overlevende vil ha en rekke vansker, som hoste, heshet, halspiping og kort pust, som kan være i flere år. Det er også meldte om astma, bronkitt, oversensitivitet, og økt risiko for luftveisinfeksjoner. Studier av japanske fabrikkarbeidere ved en fabrikk i Hiroshima viste at det er sammenheng mellom menneskelig utsettelse for sennepsgass og radikal økning i luftveiskreft. Sennepsgass regnes også å være en agent som påvirker celler og fostre, og kan dermed forårsake fødselsdefekter, sterilitet og arvelige sykdommer hos spebarn.

En overlevende forteller om hvordan familien hans har strevd med helsemessige ettervirkninger i alle årene etter gassangrepet på Halabja den 16. mars 1988.
Foto: Ingibjorg Jonsdottir

Foto: CHAK

Den kan også svekke immunforsvaret og gjøre personen mer sårbar for infeksjoner. Nervegass er i utgangspunktet giftige organiske fosforforbindelser, og kan drepe umiddelbart ved høye doser. De fleste av de som døde de første timene etter angrepet på Halabja døde på grunn av nervegass. Nervegassforbindelsen binder seg til enzymet som i utgangspunktet skal bryte ned signalstoffer, og forstyrrer dermed signalene til nervesystemet slik at musklene ikke får hvile, noe som leder til organsvikt og kvelning.

Avhengig av dosen vil pasientene blant annet få problemer med synet, vann i øynene, rennende nese og munn, uregelmessig hjerterytme, kramper, magesmerter, lavt blodtrykk, hodepine, oppleve frykt, konsentrasjonsvansker, rastløshet, forvirring, ukontrollerte rykninger, og luftveissvekkelser eller lammelser, som

kan medføre død. De langsiktige konsekvensene av nervegass er omdiskuterte, og trolig neglisjerbare. En tror ikke de er kreftfremkallende, eller påvirker celler hos fostre. Det er også lite trolig at de skaper kreft, sterilitet, eller arvelige eller kroniske sykdommer.

Mennesker som utsettes for enkelte sprøytemidler med organiske fosforforbindelser har vært knyttet til forstyrrelser i nervesystemet, hvor svakhet og ustøhet i beinene kan resultere i fullstendig lammelse. Dette syndromet har ikke blitt studert blant de kurdiske overlevende. Noe forskningsmateriale antyder at nervegass kan medføre en liten, men merkbar endring i hjerne-EEG. Den fysiske og psykiske tilstanden blant landsbyinnbyggerne i Kurdistan har uten tvil blitt alvorlig påvirket av Anfal, og deres tilnærming til tilværelsen, samfunnet og miljøet har endret seg for alltid. De helsemessige konsekvensene av Anfal og bruken av kjemiske våpen er ikke målbare, og er derfor gjenstand for spekulasjon. Derfor er det

Foto: CHAK

fortsatt nødvendig å gjennomføre grundige og omfattende vitenskapelige undersøkelser for å få kartlagt det fullstendige bildet. Det å få solide og troverdige data om de langsiktige helsevirkningene av Anfal er dessuten en prioritet både av moralske, politiske og sosialøkonomiske årsaker.

Med Anfal var våre liv over ...

- Overlevende kvinner i Germian-distriktet

Anfal henger fremdeles som en mørk sky over regionen, som på landsbygden i Germian-området, mellom Kirkuk i vest og Iran i øst, 19 år etter at kampanjen herjet i Kurdistan Irak. Her er det ingen familier som ikke har mistet ett eller flere medlemmer, og historien deles i tiden før, og etter, Anfal. De som er forsvunnet eller drept betegnes "Anfals". Blant de overlevende er en stor gruppe kvinner, hvis ektemenn, sønner og brødre, - ofte alle deres mannlige slektninger forsvant under Anfal. De kalles "*Bewajini Anfal*" - Anfal-kvinner uten menn. Disse kvinnene har levd i årevis med intens usikkerhet og under midlertidige omstendigheter, og de blir boende i leire og i utkanten av byene mens familier vender tilbake til sine gjenoppbygde landsbyer. Det er lett å kjenne dem igjen. Mange av dem har fysiske skader. De går i tradisjonelle klær, sitter foran husene, ved vannkilder og helsesentre. Disse kvinnene snakker raskt og kontinuerlig om Anfal, der de vever sammen sin historie med kollektivets til en stor lidelseshistorie. Historien er mettet på detaljer, og de verste grusomheter fortelles uten synlige følelser. Historiene deres er imidlertid ingen dialog. De søker snarere å reise en mur mellom deres egen verden og andres, en mur mellom fortid og nåtid.

Anfal-kvinnene gjenopplever erindringer om redslene daglig, og de forteller alle hvordan de lytter mot døren før de går til sengs og tankene kretser om de evige spørsmålene: Hva hendte med dem? Lever de? Er de døde? Vil jeg være her når de kommer tilbake? Kvinnene gjennomlever en daglig reise mellom desperasjon og håp, der håpet lever på et hvert rykte. Sosialarbeidere og naboer som forsøker å få kvinnene til å akseptere tapet avvises, og beskyldes i stedet for å ha skjult informasjon eller til og med for medvirkning til forsvinningene. Anfal-kvinnene vil heller ikke vende tilbake til sine landsbyer, ta utdanning eller gå i inntektsbringende arbeid. De er uvillige til å tre ut av sin midlertidige livssituasjon. De er frosset i fortiden. Ifølge forskere er det å skjule seg i fortiden et karakteristisk ved slektninger av forsvunne. De lider av permanent psykologisk stress og gjenopplever daglig sine tap. Forsøk på å samle familien, utvikle nye planer og relasjoner føles som et svik mot de forsvunne, og går sammen med sterk skyldfølelse. De makter ikke å sørge, og har intet sted å hvile.

Selv om symptomene er de samme, håndterer de etterlatte situasjonen ulikt avhengig av kulturell, sosial og politisk kontekst. I Zimbabwe arrangerer de etterlatte av forsvunne personer symbolske gravferder for å tilfredsstille åndene og gjøre slutt på usikkerheten. De argentiske Mødrene fra Plaza de Mayo og Lørdagsmødrene for politiske fanger i Tyrkia ga et navn og ansikt til sine forsvunne sønner og døtre

Av Karin Mlodoch

Karin Mlodoch er psykolog, og har jobbet med hjelpeprogrammet for Anfal-overlevende i Irakisk Kurdistan siden 1991. Hun er nå programkoordinator i styret i den tyske organisasjonen Haukari, som støtter prosjekter i Irak for kvinners rettigheter og bidrar med hjelp til ofre for politisk vold. Artikkelen er basert på hennes erfaring med programmer for Anfal-overlevende i Germian, Irakisk Kurdistan i 1991-2005, og systematiske intervjuer av Anfal-kvinner i samme tidsrom.

Artikkelen er oversatt fra engelsk av Thomas Frantsvold.

i politiske demonstrasjoner. Gjennom å omforme sin lidelse til kamp for rettferdighet kom de forbi passiviteten og fikk ny energi og nye sosiale nettverk. Kvinner er særlig avhengig av den sosiale og politiske bredden i slike bevegelser og deres rolle i samfunnet for å kunne omorganisere sine liv.

Anfal-operasjonene rammet særlig landsbygda, med en i hovedsak analfabetisk befolkning i øde og avsidesliggende områder. Her reguleres de sosiale og kjønnsrelasjonene gjennom patriarkalsk moral og etikk, påvirket av islam og stammelov. Og kvinner er underordnet mennene i familien, og begrenset av ære- og skambegrepene og omgitt av et nett sosial kontroll og sanksjoner. En kvinne som lever uten en mannlig inntektsskaper og beskytter har intet konsept av liv. Det er her Anfal-kvinnene inntar den eneste sosialt aksepterte rollen: Den ventende, sørgende kvinnen. Både samfunnet og de selv definerer sin rolle gjennom fraværet av ektemann og mannlige slektninger, på siden av opplevelsen av ekstrem vold. Disse kvinnene har imidlertid opplevd et massivt angrep mot sin fysiske og psykologiske integritet. De ble utsatt for forferdelige grusomheter i fangenskap, ble slått, antastet og voldtatt. Deres foreldre og barn døde i deres armer, likene slengt i utørkenen, og spist av hunder. Som de selv formulerer det: "Våre barn ble spist av svarte hunder". Kvinnenes verdens- og selvbylde gikk i tusen knas. Ved stadig å gjenoppleve hvordan de mislyktes i å beskytte sine foreldre og barn, skapes kontinuerlige følelser av skyld og skam. Den seksuelle volden i fengslene er samtidig et tabuområde i det kurdiske samfunn, og skaper et stigma for kvinnene. Anfal har ødelagt hele det sosiale og økonomiske nettet i de berørte områdene, med brutte familier og mangel på inntektsmuligheter. Den sosiale og juridiske statusen for "*Bewajini Anfal*" er uklar. De er uten menn, men ikke enker. De må beskytte sine forsvunne ektemenn og slektningers ære, uten å nyte godt av deres beskyttelse og velstand.

De kan heller ikke sette sin lit til å bli tatt vare på av deres fars eller ektemanns slektninger, som selv er påvirket av Anfal. Mange Anfal-kvinner bor imidlertid med sin manns slektninger for å være med sine barn, ettersom de risikerer å miste retten til barn hvis de bor hos sin egen fars familie. Mange kvinner er i tillegg bundet av tradisjonelle ekteskapskontrakter, som '*jin ba jin*' der to menn gifter seg med den annens søster. Kvinnene risikerer derfor familiekonflikter hvis de trer ut av avtalen. Og selv om det er juridisk tillatt å gifte seg på nytt, er det følelsesmessig utenkelig, med skyld og å bli skilt fra barna. Anfal-kvinnene holder ut i dette nettet av sosiale regler med deprimerende og triste familiekonstellasjoner, der de regnes som en økonomisk byrde, uten kjærlighet og ofte under mishandling. De som ikke har slektninger bor i midlertidige hus og i ekstrem fattighet der de forsøker å ta vare på barna sine gjennom smugling over frontlinjen, dagsjobber eller tiggang. Det er bare siden 1999 at Anfal-kvinnene har mottatt en liten pensjon fra de regionale kurdiske myndighetene, en pensjon som ikke en gang dekker deres daglige behov. Anfal-kvinnene er under streng sosial kontroll uten deres ektemenn til stede. De regnes som en risiko, og mistenkes lett for skammelig opptreden eller prostitusjon når de

søker arbeid. Kvinnene har ingen beskyttelse mot vold i hjemmet eller seksuelle angrep på jobben.

Det sosiale miljøet venter av Anfal-kvinnene at de er i sorg, og kvinnene deltar sjelden i andre sosiale aktiviteter enn begravelser. I grupper på hushjørner og foran husene er det et offentlig sorgsymbol, mens trøsten de finner i sine barn overskygges av bekymringene for at de vil vokse opp farløse. Faktisk går mange barn av Anfal-overlevende glipp av utdanning, og må arbeide eller tigge gjennom barndommen. Anfal-kvinnens døtre opplever den samme stigmatiseringen som sine mødre, der deres farløse ungdom regnes som en plett, og de har vanskelig for å bli gift. I alle disse årene er Anfal-kvinnene holdt på vendt, lukket inne i sine grupper og hindret av usikkerhet, sosiale normer og begrensninger. Baath-regimets fall i 2003 skapte store håp blant Anfal-kvinnene, men etter at mer enn 300 massegraver er åpnet, er det klart at de Anfal-forsvunnede aldri kommer tilbake. Kvinnene fortsetter imidlertid sin ytterst presede tilværelse. Kun et fåtall massegraver er til dags dato åpnet, og de fleste av de overlevende vet ennå ikke hva som skjedde med deres kjære. Selv uten håp men i fortsatt usikkerhet fortsetter de å reise til massegravene og offentlige kontorer i en desperasjon større enn noen gang. Samtidig blir de bitre og føler seg tilsidesatte etter at bevisopptak, rettferdighet og erstatningssakene for tidligere forbrytelser er forsinket over hele Irak, mens den økende voldsspiralen og de etniske motsetningene dominerer den politiske dagsorden.

Selv i den selvstyrte Kurdistan-regionen, er det liten oppmerksomhet om de Anfal-etterlattes situasjon, i sterk kontrast til Anfals betydning for den kurdiske identitetsdiskursen og kurdisk politikk. Med unntak av de små pensjonene og land som er tildelt overlevende, er det ingen synlige programmer for å sikre deres behov. Samtidig eldes Anfal-kvinnene, og mange er ikke lenger i stand til å ta vare på seg selv. De krever pensjoner og hus, medisinsk og psykososial støtte og utdanning og jobber for barna sine. Og de ønsker at de skyldige straffes. Anfal-kvinnene i Germian-distriktet fulgte tv-overføringene av rettsaken mot Saddam Hussein, Ali Hassan Al-Majid, og deres sammensvorne, tett. Det var viktig for dem å høre aktors anerkjennelse av de antatt 182.000 drepte, og lytte til vitnesbyrdene om Anfal-forbrytelsene, særlig mot kvinner. De ble imidlertid snytt for en juridisk og historisk dom over Saddam Hussein da han ble henrettet 30. desember 2006 for massakren på over 148 sjiamuslimer i Dujail i 1982. Anfal-rettsaken fortsetter, men ingen av de skyldige har hittil gitt informasjon om de forsvunnedes skjebne. Anfal-kvinnene vil fortsette å vente. På bevis. Rettferdighet. Og hjelp. For dem er Anfal ennå ikke over.

Foto: CHAK

Om RKR

Det norske råd for kurdernes rettigheter (RKR) er en politisk nøytral menneskerettighetsorganisasjon som har som hovedformål å spre informasjon om kurdernes situasjon. Rådet arbeider for å sikre kurdernes rettigheter. Rådet er partipolitisk uavhengig og samarbeider i inn- og utland med andre organisasjoner som arbeider med lignende formål.

RKR's Kvinneutvalg arbeider spesielt for å synliggjøre kurdiske kvinners situasjon og sørger for at kvinnesituasjonen er til stede i debatten om kurdernes rettigheter.

Tema Kurdistan utgis av Det norske råd for kurdernes rettigheter (RKR). Formålet er å formidle bakgrunnsinformasjon og belyse menneskerettighetssituasjonen for kurderne. Signerte artikler, gjenspeiler ikke nødvendigvis RKR's syn.

Les mer om RKR på nettsiden www.kurdistan.no

Bli medlem i RKR:

Du kan støtte arbeidet for kurdernes rettigheter som medlem i RKR. RKR gir deg nyheter og informasjon om den politiske og menneskerettslige utviklingen i de kurdiske områdene gjennom elektroniske nyhetsbrev og pressemeldinger.

Kontingent:

Ordinært kr. 200,-

Studenter, pensjonister kr. 100,-

Organisasjoner kr. 500,-

Kontonummer 7058 05 82816 merket med "Støttemedlemskap"

Adresse: RKR, Tordenskiolds gate 6B, 0160 Oslo

Telefon: 22 47 92 30

Faks: 22 47 92 01

E-post: admin@kurdistan.no

Internett: www.kurdistan.no

TEMA KURDISTAN: Al Anfal – et glemt folkemord? er støttet av:

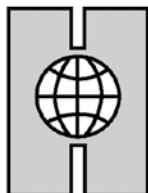
INSTITUSJONEN
FRITT ORD

norsk p.e.n.

Alle skjønn- og faglitterære forfattere, oversettere, kritikere, forleggere, journalister og redaktører – det vil si alle som benytter seg profesjonelt av retten til ytringsfrihet og er avhengig av den – kan bli medlem i Norsk PEN.

Les mer om medlemskapsbetingelser på www.norskpen.no – der kan du til enhver tid også finne en oppdatert oversikt over hva vi arbeider med.

DEN NORSKE
HELSINGFORSKOMITÉ

TEMA KURDISTAN: Al Anfal – et glemt folkemord?

REDAKTØR:

Per Thorsdalen

REDAKSJONSRAÐ:

Abdollah Hejab

Morten Tjessen

Thomas Frantsvold

BIDRAGSYTERE:

Morten Tjessem

Abdollah Hejab

Erik Thorstensen

Dlawer Ala'Aldeen

Karin Mlodoch

Per Thorsdalen

Takk til Can Hana, Liv Kjøseth og andre bidragsytere for hjelp til produksjonen av dette temaheftet.

Forfatterne er ansvarlige for innholdet i publiserte artikler.

FORSIDEBILDE:

Foto: Shilan Abdulgani, 2005

LAYOUT:

Arne Gustafson

www.grafiskfreelance.com

TRYKK:

Hestholms Trykkeri AS